

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

CONSTANTINOPLE

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

AN SOUZE

Sultan II. Abdülhamid'in Ressamı Fausto Zonaro ve Son Halife Abdülmecid Efendi'ye Gönderdiği Kartpostallar

Akile Çelik*

ÖZET

Halife Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'nde bulunan ve 1909 yılının Eylül, Ekim aylarında İtalya'nın Roma ve Milano şehirlerinden Abdülmecid Efendi'ye gönderilen kartpostallar Fausto Zonaro imzasını taşımaktadır. Sultan Abdülhamid döneminde "Saray Ressamı" olan Fausto Zonaro ile "Ressam Şehzade" olarak anılan Abdülmecid Efendi arasındaki dostluğun yanı sıra kültür-sanat bağlamında bir paylaşım da işaret eden bu kartpostallardaki görseller, İtalyadaki müze, resim galerileri ve kiliselerde bulunan dünyaca ünlü sanatçıların eserlerine aittir. Bu kartpostalların seçiminde Abdülmecid Efendi'nin resim sanatına ilgisi ve bizzat ressam olmasının büyük rolü vardır. Üzerlerinde İtalyan postasına ait pullar bulunan kartpostallardan bazıları, kartpostalın babası olarak anılan Virgilio Alterocco tarafından kurulan matbaanın numaralı serilerindedir. Sultan II. Abdülhamid'in ressamı Zonaro, Meşrutiyet'in ilanından sonra yeni yönetimle çalışmak için girişimlerde bulunmuşsa da bu gerçekleşmeyince Roma'ya giderek birtakım görüşmeler yapmıştır. Söz konusu kartpostalları da Roma ve Milano'da bulunduğu süreçte Abdülmecid Efendi'ye göndermiştir. Ekim ayının sonunda İstanbul'a dönerek gitme hazırlıklarına başlayan Zonaro, 20 Mart 1910'da İstanbul'daki evinden ayrılarak trene binmiş, dostlarıyla hüznü bir vedanın ardından memleketi İtalya'ya dönmüştür. 1891 yılının bir sonbahar günü geldiği bu güzel şehirden, doğanın yeniden canlanmaya başladığı bir ilkbahar gününde ayrılan Zonaro, ardında bıraktığı kıymetli tablolarıyla bir sanatçı olarak, Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'nde bulunan kartpostallarıyla da iyi bir dost olarak hatırlanmaya devam edecektir.

Anahtar kelimeler: Halife Abdülmecid Efendi, Fausto Zonaro, Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Kartpostallar, Resim Sanatı, Sultan II. Abdülhamid, II. Meşrutiyet, Sanat Tarihi

ABSTRACT

The postcards which had been sent to Abdülmecid Efendi in September and October 1909 from Italy's Rome and Milan cities are preserved in the Caliph Abdülmecid Efendi Library and bear the signature of Fausto Zonaro. The postcards represent both the friendship and the cultural-artistic sharing between Abdülmecid Efendi, known as "Painter Prince" and Fausto Zonaro, who was the official palace painter during the reign of Sultan Abdülhamid. The pictures on the postcards belong to worldwide famous artists, whose works are exhibited in the museums, art galleries, and churches in Italy. Abdülmecid Efendi's interest in art of painting and his being a painter himself played a significant role in the selection of these postcards. Some of the postcards which bear Italian postage stamps belong to the series of the printing house founded by Virgilio Alterocca who was regarded as the father of picture postcards. After the proclamation of the Constitutional Monarchy, Sultan Abdülhamid II's painter Zonaro tried to reach out to the authorities of the new government to keep his position, yet after his failure, he went to Rome for some interviews. He sent these postcards to Abdülmecid Efendi while he was in Rome and Milan. In late October, Zonaro returned to Istanbul for preparations to leave his home in Istanbul and on March 20, 1910 he got on the train for his homeland Italy, following a sad farewell with his friends. Zonaro had come to this city in the autumn of 1891 and left on a spring day while nature was awakening. He will always be remembered as an artist through his precious paintings and as a good friend through his postcards that are preserved in the Abdülmecid Efendi Library.

Keywords: Caliph Abdülmecid Efendi, Fausto Zonaro, Abdülmecid Efendi Library, Postcards, The Art of Painting, Sultan Abdülhamid II, The Second Constitutional Monarchy, Art History

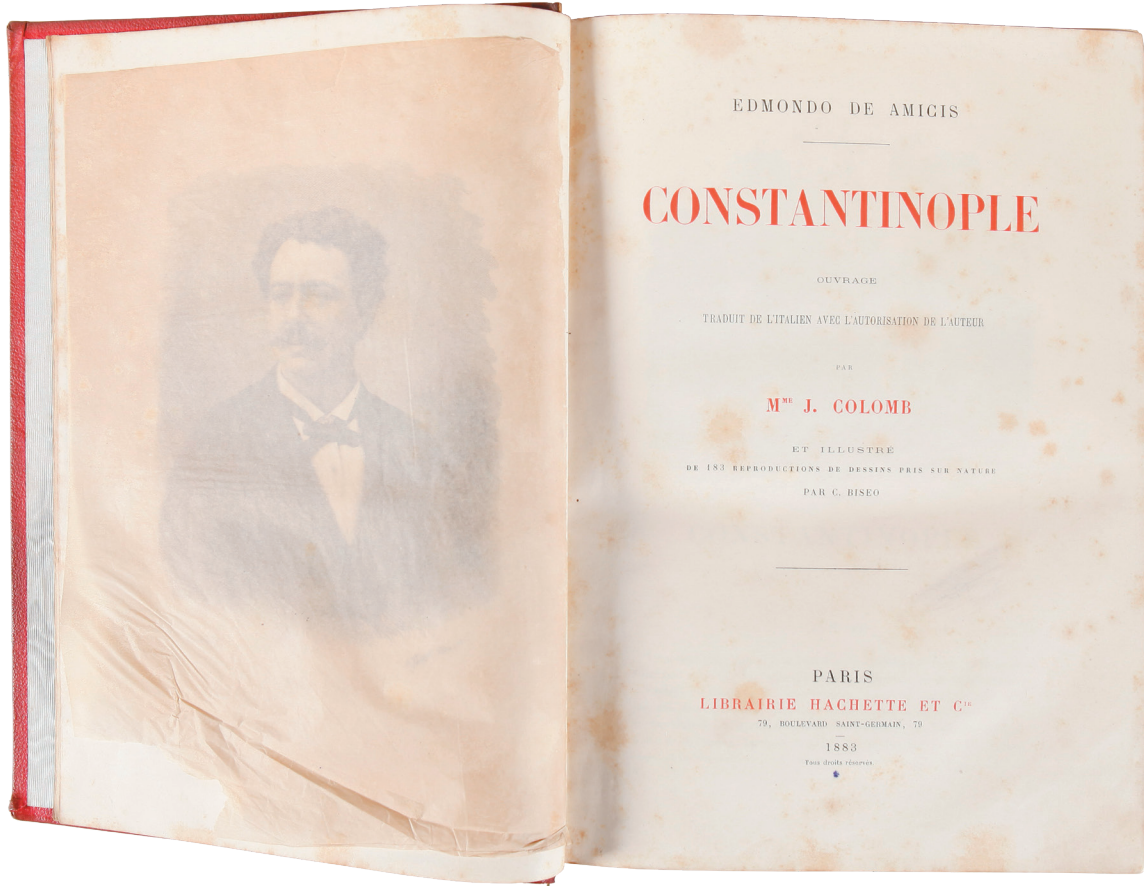
İtalyan ressam Fausto Zonaro, 1854 yılında, Padova'nın Masi kasabasında orta gelirli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Çocukluğu, babası ile birlikte inşaat ve duvar işlerinde çalışarak geçti. Çocukluğunda ortaya çıkan resim kabiliyeti, oturdukları evin dış duvarlarına yaptığı Hz. İsa'nın hayatını konu alan resimlerde kendini göstermişti. Bu resimler o kadar etkileyiciydi ki evin önünden geçenler diz çöküp dua ederlerdi. 17 yaşındayken, Masi kasabasına 12 km uzaklıktaki Lendinarada resim ve grafik eğitimi veren bir okula devam etti. Her gün yürüyerek gidip geldiği bu okuldaki başarıları neticesinde Veronadaki "Cignorali Akademisi" ne kabul edildi. Maddi zorluklar nedeniyle Venedik, Napoli gibi kentlerde kilise restorasyonu işlerinde çalıştıktan sonra ilk başyapıtı olan *Il Banditore* (Çığırtkan) isimli tablosunu yaptı. Daha sonraki yıllarda Paris'e giderek buradaki sanat ortamını yaşadı. Askerlik görevi nedeni ile yarım bıraktığı resim eğitimini,

Roma Güzel Sanatlar Akademisi'nde tamamladı. İtalya'nın çeşitli kentlerinde dolaşarak mutlu olabileceği ve sanatını istediği şekilde uygulayabileceği bir ortam aradığı sırada daha sonra eşi olacak Elisa ile tanıştı ve Elisa'ya resim dersleri vermeye başladı. Girişken ve becerikli bir kız olan Elisa ile arkadaşlığı, ona çok farklı ve gizemli bir dünyanın kapılarını aralayarak Doğu'ya yolculuğu düşünmesini sağladı.¹

Zonaro, İstanbul'da

Edmondo de Amicis, Pierre Loti, Théophile Gautier gibi İstanbul'un büyümlü dünyasını anlatan yazarların kitaplarından etkilenen Fausto ve Elisa şanslarını İstanbul'da denemeye karar verdiler. (Resim 1) Zonaro o günlerle ilgili anılarında, kimi

1 Osman Öndeş - Erol Makzume, *Osmanlı Saray Ressamı Fausto Zonaro*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 19.

1 Edmondo de Amicis'in İstanbul'un güzelliklerini anlatan bu kitabı, Batılı ressamların İstanbul'a gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Env. No. 3252.

dostlarının kendisini bu şehre gitmekten caydırma-ya çalıştığını, orada resimlerini Pera Caddesi'nde bir duvarda sergileyen Ermeni bir ressamdan başkasının olmadığını, hatta daha da ileri giderek "İyi de orada ne yapacaksın? Sanat mı? Türklere mi?" diyerek bunun bir delilik olduğunu söylediklerini anlatıyordu. Her şeyi göze alarak İstanbul'a gitmeye karar veren Zonaro, gemiyle İstanbul Limanı'na girişte onu kendisinden geçiren şaşkıncu etkiyi de şu sözlerle dile getirmekteydi: "Güneş, Asya Yakası'ndaki tepelerin ardından gözlerini sırtlara doğru dikierek yükselirken ay, ışıklarının ve renklerinin baskın parlaklığı ile her şeyi kucaklayan büyük yıldızın karşısında küçük düşmüşçesine Haliç'in ve Galata'nın büyük yapıları üstünde yavaş yavaş kayboluyordu."²

Limana girişte kendisini karşılayan Elisa ile kısa bir süre sonra evlenen Zonaro, yine anılarında eşinin kendisine verdiği büyük desteği, "Elisa, sevgili eşim, İstanbul'da yaşama gücümü senin sayende kazandım. Eğer sen önce gelip bir çevre edinmeseydin ve bana cesaret vermeseydin belki de İstanbul, Edmondo de Amicis'in kitabında okuduğum gizemli renkleriyle bir düş olmaya devam edecekti" sözleriyle anlatmaktaydı.³

İstanbul'a ilk gelişlerinde, Yüksek Kaldırım'ın üst tarafında, Pera'ya yakın kiralık bir odada yaşayan çift çevreyi tanımaya çalışmışlar, hatta 1891 yılının İstanbul'unda görkemli törenlerle kutlanan Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkış şenliklerine, balkonlarına ışıklı bir süsleme asarak katılmışlardı. Zonaro, İstanbul'un çeşitli semtlerinin sokaklarını gezerek gördüğü ilgi çekici kompozisyonları ve manzaraları tuvallerine aktarmaya başlamış, ilk dört resmini Pera'daki Zellich Kitapçısı'nın⁴ vitrinine koymuş ve

kısa bir süre içerisinde resimleri satılmıştı. Kitapçı kendisinden yeni resimler istiyordu. O günlerde Leipzig'de çıkan ünlü *Illustrirte Zeitung* gazetesinde Zonaro ve eserleriyle ilgili bir yazı yayınlanmış, *Il Banditore* (Çığırtkan) isimli tablosunun büyük bir baskısı da yazıda yer almıştı. Bu yazının İstanbul'da Fransızca çıkan bir gazete olan *Stamboul*'da yayınlanması ve ressamın İstanbul'da yaşadığının duyulmasıyla Zonaro'nun ünü İstanbul'da hızla yayılmaya başlamış, özel resim dersleri ve resim siparişleri artmıştı. Bu haberden sonra özellikle diplomatik çevrelerde tanınmış, İstanbul sosyal yaşamında saygın bir isim haline gelmişti. Zonaro, 1893 yılında yoğun bir şekilde resim dersleri vermeye başlamıştı. Osmanlı Hariciye Nezareti'nden Yusuf Bey, Alman Büyükelçisi'nin kızı Nadine de Rodevich, Kontessa Vitalis, Maikof, Belçika Sefiri'nin kızı Bayan Duzzele, Bayan Cropenshi ve Barones Wenspeir gibi seçkin öğrencileri vardı.⁵ Ayrıca İtalyan ve Yunan sefirleri de Zonaro'nun sanatıyla ilgilenmiş ve tablo siparişi vermişlerdi. İngiltere Büyükelçisi Lord Curie sanatçının atölyesinden satın aldığı eserleri elçilik binasının duvarlarına astırmış, büyükelçinin eşi de çeşitli diplomatik görevlilerinin imzalarının yer aldığı parşömen yelpazesinin üzerine resim yaptırmıştı.

Zonaro diplomatik çevrelerle ilişkisini sıkı tutuyordu. Teşrifat Nazırı Münir Paşa aracılığıyla Osman Hamdi Bey'le tanıştı ve kısa bir süre içerisinde birlikte balık sefaları yapacak kadar dost oldular.⁶ Zonaro, Münir Paşa ile de yakın dostluk kurmuş; Münir Paşa ve arkadaşları için tablolar yapmış, ayrıca Zonaro'nun eşi Elisa da Münir Paşa'nın eşine resim dersleri vermişti. Böylece gelişen dostlukları neticesinde Padişah II. Abdülhamid'e sanatını göstermek isteyen Zonaro için bir fırsat doğmuş, "saray teşrifat ustası" olarak nitelendirdiği Münir Paşa'yı bir ziyaretinde Padişah Hazretlerine onun aracılığı ile Liman ve Boğaziçi konulu iki suluboya resim sunması kararlaştırılmıştı. Bu olayın onu ne kadar heyecanlandırdığını Zonaro şu sözlerle ifade etmektedir:

2 Fausto Zonaro, *Abdülhamid'in Hükümdarlığında Yirmi Yıl: Fausto Zonaro'nun Hatıraları ve Eserleri*, haz. Cesare Mario Trevigne, çev. Turan Alptekin - Lotte Romano, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s. 47.

3 Öndeş - Makzume, a.g.e., s. 29.

4 Zellich Kitapçısı: 1869 yılında Antoine Zellich tarafından kurulan matbaanın temeli, taş basmacılığı İstanbul'a getiren Henri Cayol'un matbaasına dayanmaktadır. 1888'de Papa tarafından "Vatikan Matbaacısı" unvanı verilen Antoine Zellich'in 1890'da ölümü üzerine matbaa, büyük oğlu Grégoire Zellich ve kardeşlerine kalır. Beyoğlu'nda daha da büyüüp gelişen matbaa, "Zellich Biraderler" adı altında 1960'lı yıllara kadar faaliyetini sürdürmüştür.

5 Öndeş - Makzume, a.g.e., s. 32.

6 Zonaro, a.g.e., s. 78-79.

2 Fausto Zonaro'nun *Muhallebici* isimli tablosunun fotoğrafı. Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Env. No. K 267-1-1.

“Ben ünlü deniz ressamı Ayvazovski'nin büyük hayranı Padişah Hazretlerinin zevkini bilen Paşa'nın sunmamı öğütlediği iki tabloya oldukça incelikle kendimi verdim. Bu, kesin bir yükümlülük demektir. Motifleri belirledim ve çalışmaya koyuldum; resimler kısa sürede hazırды... Resimler bundan çok memnurluk duyan Majestelerine sunuldu ve hemen teşekkürleri geldi.”⁷

Zonaro'nun titiz çalışmaları ve emeği karşılığını bulmuştu. Resimleri çok beğenen Sultan II. Abdülhamid sanatçıyı Dördüncü Dereceden Mecidiye Nişanı ile ödüllendirmişti.

Zonaro, İstanbul'un entelektüel çevrelerinden dostlar edinmeye başlamıştı. Sanatçının dostları arasında yer alan ressam, müzisyen, sanatkâr, yazar ve devlet adamı Celal Esad (Arseven) Bey de kendisinden resim dersleri almıştı. Celal Esad, *Sanat ve Siyaset Hatıralarım* isimli kitabında Zonaro ile tanışmasını ve sanatından nasıl etkilendiğini şu sözlerle aktarmaktadır:

“Bir gün Beyoğlu Caddesi'ndeki dükkânlardan birinde güzel bir çerçeveye geçirilmiş yağlıboya bir resim gördüm. Zonaro imzasını taşıyan bu resim akşamüstü Cihangir'den Üsküdar'a doğru bir görünüştü... Bu resim şimdiye kadar gördüğüm resimlerden büsbütün başka bir tarzda idi. Realist olmakla beraber, serbest fırça vuruşları ve renklerdeki ahenk itibarıyla heyecan uyandıran bir resimdi. İşte resim böyle olmalı diyordum. Dakikalarca önünden ayırlamadım. Bu ressamı tanımak ve yaptığı resimleri görmek arzusu uyandı, dükkâna girdim, adresini sordum. İlk işim oraya gitmek oldu.”⁸

Zonaro'yu evinde ziyaret ederek tanışan Celal Esad bu ziyaretinde bir resim satın almıştır. Ayrıca Zonaro'nun “Ümit ederim ki beni ahbablarınıza da tavsiye edersiniz” sözü üzerine kendisini saraya tavsiye ettiğini, Sultan II. Abdülhamid tarafından Zonaro'ya bazı tablolar sipariş edildiğini ve böylece sarayın ressamlığına tayin edildiğini de Celal Esad anılarında belirtmektedir.⁹

7 Zonaro, a.g.e., s. 93.

8 Celal Esad Arseven, *Sanat ve Siyaset Hatıralarım*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s. 48.

9 Arseven, a.g.e., s. 49.

Saray Ressamı Zonaro

Zonaro, İstanbul'un Kız Kulesi, Haliç, Galata, Boğaz gibi güzelliklerini ve berberler, arzuhalçiler, bayram kutlamaları gibi sosyal hayatını tuvallerine aktarıyor; bir yandan da resim dersleri vermeye devam ediyordu. (Resim 2) Fakat hayatının asıl dönüm noktası, Galata Köprüsü üzerinde, Ertuğrul Süvari Alayı'nın geçiş törenini resmetmeye başlamasıyla gerçekleşti. Bu tabloyu yapabilmek için Süvari Alayı'nın tören yaptığı cuma günleri köprüye giderek süvarilerin geçişini beklemiş, onlar yaklaştıkça portre etüdüleri ve üniforma ayrıntılarını çizmiş, düğme sayısına varıncaya dek her türlü ayrıntıyı eskizlerine aktarmıştı. Zamanla tanıdık bir sima haline gelen ressama selam vermeye başlayan askerler, tablonun tamamlanabilmesi için üniforma, at gibi malzemeler temin etmiş; hatta atölyesinde poz bile vermişlerdi. Bu tabloyu Padişah II. Abdülhamid'e sunmak isteyen Zonaro, bu fırsatı Teşrifat Nazırı Münir Paşa ile olan dostluğu sayesinde yakalamış, tablonun bir fotoğrafını gören Münir Paşa tabloyu Yıldız Sarayı'na getirmesini söylemişti. (Resim 3) Tabloyu görünce çok beğenen ve etkilenen Sultan II. Abdülhamid,

Zonaro'yu Mecidiye Nişanı ile ödüllendirerek birkaç ay önce vefat eden saray ressamı Luigi Acquarone'nin yerine saray ressamı olarak atamıştı (18 Nisan 1896). Zonaro bu olayla ilgili duygu ve düşüncelerini anılarında şu sözlerle aktarmaktaydı:

“Ne çok yeni olay olmuştu. Hayat düzenimdeki bu değişiklikte dengeyi koruyabilecek miydim? Bulunacağım yer de gösterildi. Yani artık Saray'da bir görevli, bir saraylıydım. Kimin aklına gelirdi? Yerim, yedi mabeyn görevlisinin bulunduğu bir dairedeydi. Kahvaltı ya da yemek saatinde orada olursam masada yerim bile hazırda. Maaşımla beraber tayın bedeli de verilecekti. Kahvem göründü mü hemen yanında birkaç sigara da geliyordu. Gerekli şeyleri koyabilmem için raflı bir dolap tahsis edilmişti, anahtarını da vermişlerdi.”¹⁰

Anlaşıldığı gibi, Zonaro böyle bir göreve atandığına hem inanmamış hem de çok sevinmişti. Bir saray görevlisi olarak sahip olduğu konfor ve maddi imkânlar onu etkilemiş, bu görevi layıkıyla yerine getirmek için hemen çalışmalara başlamıştı.

¹⁰ Zonaro, a.g.e., s. 150.

3 Fausto Zonaro, Ertuğrul Süvari Alayı'nın Galata Köprüsü'nden Geçiş, 1901, tuval üzerine yağlıboya, 121 x 203 cm, Env. No. 11/1172

4 Karlı bir kış gününde Yıldız Sarayı Bahçesi. Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Env. No. K 128-36.

Resim çalışmalarını öncelikle Yıldız Sarayı bahçesinde gerçekleştiren Zonaro, saraylıları tanımaya ve çeşitli dostluklar kurmaya da başlamıştı. (Resim 4) Yıldız bahçesinde çekingen tavırlarla resim yapışını izleyen Sultan II. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Burhaneddin Efendi ile sonraki yıllarda da dostluğunu sürdürdü. Daha sonra Abdülhamid'in kızı Refia Sultan'ın portresini yapan Zonaro, bir süre Yıldız Porselen Fabrikası'nda porselenler üzerine resimler yaptı. Padişah'ın isteği üzerine Türk-Yunan Savaşı'nı konu alan *Dömeke Savaşı (Hücum)* isimli tabloyu resimledi. Tabloyu çok beğenen II. Abdülhamid, ressamın istediği, Akaretler'deki 50 numaralı evi kendisine hediye etti ve Dördüncü Dereceden Osmânî Nişanı ile ödüllendirdi. Sanatçı bu haberi duyunca yaşadığı büyük sevinci şu sözlerle anlatmaktaydı:

“Kendime zor geldim, oradan adeta havalanarak çıktım. Bir arabaya atlayarak bu inanılmaz haberi vermek üzere eve hareket ettim. Bir ev! Ve bir saltanat nişanı! Ev, o görkemli ev benimdi. Yani, hemen bu güvensiz yuvadan geniş olana, ciğerlerimin soluk alacağı, özellikle de tablolarıma yer bulabileceğim yere. Orası hep arzuladığım hedefti.”¹¹

Akaretler'deki 50 numaralı evi bir sanat merkezi halinde düzenleyen Zonaro, burada sergiler yapmaya başlamıştı. Bir yandan da resim derslerine devam ediyordu. 1898 yılında, İstanbul'da ilk kez serbestçe gezilebilecek bir resim galerisi açılmıştı. Bu olay dönemin önemli süreli yayınlarından olan *Servet-i Fünûn*'un 375. sayısında geniş bir şekilde yer aldı ve derginin kapağına sanatçının *Dömeke Savaşı (Hücum)* tablosu basıldı. (Resim 5) Bu makale ile Zonaro artık tamamen kabul görmüş, sanat ve edebiyat çevrelerinde tanınmıştı.

11 Zonaro, a.g.e., s. 173.

5 7 Mayıs 1324 tarihli *Servet-i Fünûn* dergisine kapak olan *Hücum* isimli bu tabloda Zonaro, Dömeke Savaşı'nı betimlemiştir. Milli Kütüphane Koleksiyonu.

Zonaro, Alman İmparatoru Kaiser Wilhelm'in ziyareti sırasında sarayın resim galerisini düzenlemiş, İmparator'un İstanbul'a gelişi ve ziyaretini anlatan resimler yapmıştı. Zonaro resimlerini klasik oryantalist üslup ve bakış açısıyla yapmamış, yaşadığı yeri içselleştirerek gerçekçi bir üslupla yorumlamıştır. O yıllarda İtalya'da Zonaro ile ilgili makaleler kaleme alan Giuseppe Zaccagnini bu durumdan şu şekilde bahsetmektedir:

"Sanatçı, burada değişime uğramıştır: İçinde bulunduğu mekânın özelliklerini benimsemiştir ve az rastlanır bir özümseme yeteneğiyle gerek teknikte gerekse renkleri bir araya getirişinde, mizacını sanatının yeni ihtiyaçlarına uydurduğunu göstermektedir."¹²

Saray ressamı olarak çalışmalarına devam eden Zonaro, yurt dışında açılan bazı sergilere de eser gönderiyordu. Hatta bunlardan *Anne Sevgisi*

isimli tablosu Floransadaki bir müsabakada birincilik ödülü alınca, Sultan II. Abdülhamid aynı tablonun bir kopyasını yaptırmıştı. Bu sıralarda Padişah tarafından rütbesi yükseltilen sanatçı, sarayda bayram kutlamaları ve benzeri törenlere katılmaya başlamıştı.¹³ 13 Temmuz 1900'de İtalya Veliahdı Prens Vittorio ve eşi resmî bir ziyaret için geldikleri sırada sanatçıyı da atölyesinde ziyaret etmişlerdi; hatta bu ziyaret, İstanbul'daki İtalyan kolonisi tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştı.¹⁴

Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkış kutlamalarına katılan Fransa Parlamentosu Başkanı Paul Deschanel, sanatçının *Ertuğrul Süvari Alayı* isimli tablosunu beğenince Padişah tabloyu kendisine hediye etmişti. Zonaro saray için aynı tabloyu yeniden yaptı. 1901 ve 1902 yılında İstanbul'da düzenlenen sergilere katılan Zonaro, 1903 yılında *Sürre Alayı*,

12 Zonaro, a.g.e., s. 189.

13 Zonaro, a.g.e., s. 202.

14 Zonaro, a.g.e., s. 206-207.

6 Zonaro'nun 1903 yılında yaptığı *Sürre Alayı*'nın Yıldız Köşkü'nden yola çıkışını konu edinen tablonun, eşi Elisa tarafından çekilen fotoğrafı. Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Env. No. K 267-2.

1904 yılında da *Hamam* isimli eserlerini yaptı. 1905 yılında Sultan II. Abdülhamid'in isteği üzerine *Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u Fethi* adlı tabloyu yapmış¹⁵ ve maaş zammı ile ödüllendirilmişti.¹⁶ 1906 yılında İtalya'da bir sergi açan Zonaro, tablolarının yanı sıra tüm tablolarının fotoğraflarını içeren albümleri de sergilemişti. İyi bir fotoğrafçı olan eşi Elisa, sanatçının tüm tablolarını fotoğraflıyor ve albüm haline getiriyordu. (Resim 6) Zonaro tablolarının oluşum aşamasında, resmedeceği konuyla ilgili ayrıntılı araştırmalar yapıyor; bizzat konu ile ilgili ortamlarda yer alıyordu. Örneğin, *Dervişler* isimli tablosunu yapabilmek için bir zikir törenine katılarak ortamı gözlemlemiş, bilmediği konularda da dostlarından yardım almıştı. Bu çalışması sırasında İslâm dini ile daha yakından ilgilenen sanatçı,

15 Milli Saraylar Tablo Koleksiyonu'nda sanatçının fetih konulu 4 adet tablosu bulunmaktadır. Bunlardan ikisi 1903, diğer ikisi ise 1908 tarihli dir.

16 Öndeş - Makzume, a.g.e., s. 66.

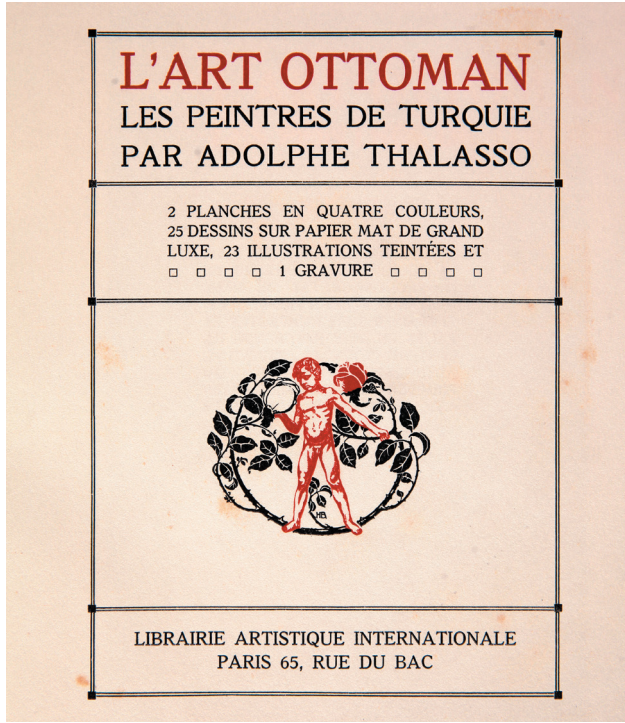
bu konuyla ilgili düşüncelerini ise anılarında şöyle anlatmaktaydı:

*"Müslümanlığın taviz vermeyen kurallarına bir kez daha dönecek olursak, bizim dinimizden ne kadar farklı! Camide hasır ya da halı kaplı, herkesin aynı şekilde yan yana, dirsek dirseğe namaz kıldığı bir alan mevcut; herkesin Tanrı önünde eşit olduğu bu mabette müminler, hiçbir ayırım yapılmadan bir şehzadenin yanında bir sandalcı, bir sadrazamın yanında bir hamal saf tutuyor. Bu denli yalınlıkta, öyle bir şiirsellik..."*¹⁷

İstanbul'a ve Türklere dair yazılar ve kitaplar yazan ünlü yazar Adolphe Thalasso'nun¹⁸ *Der-i Seadet*

17 Zonaro, a.g.e., s. 254.

18 Adolphe Thalasso (1855/57-1919): Venedik asıllı, İstanbul doğumlu bir Levanten olan yazarın Osmanlı'da resim, tiyatro ve müzik konularında eserleri bulunmaktadır. Şehzade Abdülmecid Efendi ile de dostluğu olan yazarın Abdülmecid Efendi'ye ithafen yazmış olduğu *Lart Ottoman: les peintres de Turquie* isimli kitabın 1 numaralı nüshası, Dolmabahçe Sarayı Halife Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Kütüphaneye 3969 envanter numarası ile kayıtlı

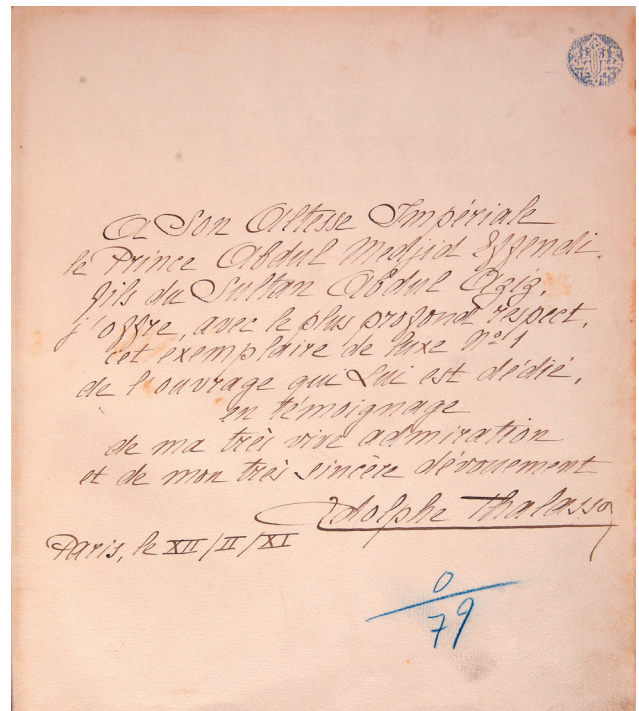
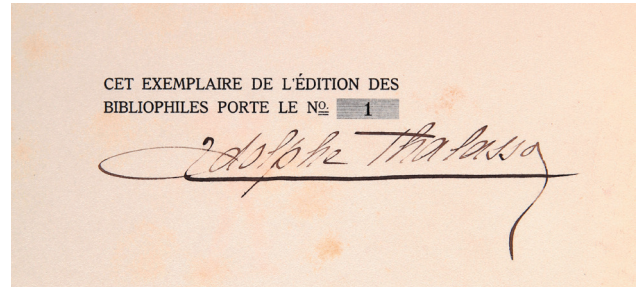
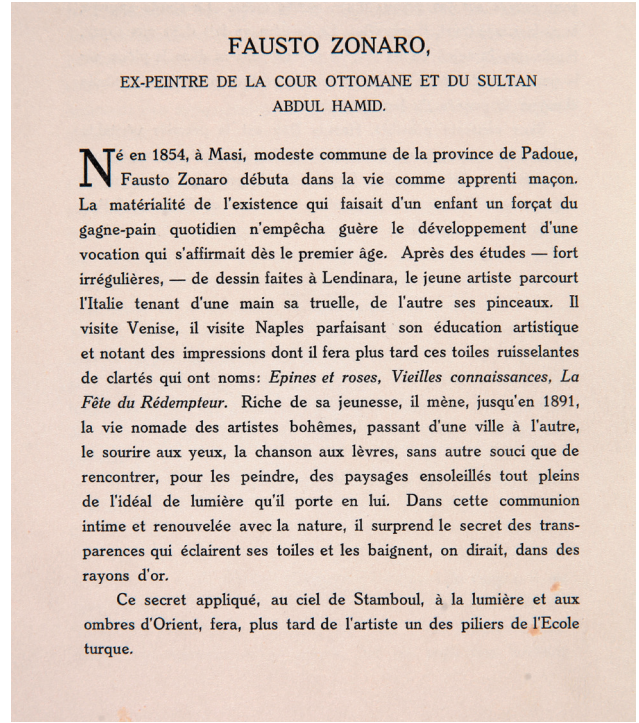

7 Adolphe Thalasso'nun *L'Art Ottoman* isimli kitabında Fausto Zonaro ve tablolarına geniş bir şekilde yer verilmiştir. Kitabın 1 Numaralı baskısı Abdülmecid Efendi'ye ithaflı ve imzalıdır. Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Env. No. 3969.

(*Dersaadet: Saadet Kapısı İstanbul*) isimli kitabının resimlerini Fausto Zonaro yapmıştı. (Resim 7) Yazar, 1907 yılının başlarında *Figaro Illustré* dergisinde Zonaro ile ilgili bir yazı yayınlamak istemiş ve iznini almak için Zonaro'ya göndermişti. Yazıda, Zonaro'nun Çerkez ve Türk kadınlarına, cariyelere, dinî törenlere ve bütün Doğu dünyasına ait resimleri yer alıyordu. Yazının yayınlanması konusunda başlangıçta biraz tereddüt eden Zonaro, Sultan II. Abdülhamid'in açık görüşlü modern bir padişah olduğunu düşündüğü için izin vermişti. Anılarında bu konuyla ilgili düşüncelerini şu cümlelerle ifade etmişti:

"Padişah Hazretlerinin eski din yasaklarının katı bir izleyicisi olmadığımı anlamam beni yüreklendirmişti. Bu sonuca, özellikle şehzadelerin portrelerini yapmamı iradeyle bildirdiği zaman vardım; Alman İmparatoru ve İmparatoriçesinin ziyaretleri sırasında görüşüm daha da kesinleşti. Sultan Abdülhamid,

olan eserde, Thalasso'nun kendi el yazısı ile yazıp imzaladığı 12 Şubat 1911 tarihli ayrı bir ithaf yazısı da yer almaktadır.

büyük Halife, yüzyılların önyargılarından kurtulmada gözü pek insanların yardımcı olmalarını istemekle kalmıyor; kendisi de, Avrupa'da görüldüğü gibi, gelişmeleri izleyen, sadece diplomaside değil, güzel sanatlarda da bütün yenileşmelere karşı açık görüşlü, modern bir padişah olduğunu göstermek için her fırsatı değerlendiriyordu.

Gerçekten de Sultan II. Abdülhamid, Zonaro'yu ve tablolarını anlatan bu yazıyı olumlu karşılamış; iki gün sonra *Figaro Illustré*'nin sanat yöneticisini ve yazar Adolphe Thalasso'yu Mecîdî Nişanı'yla onurlandırmıştı.¹⁹

24 Temmuz 1908 sabahı Mabeynci Emin Bey'den Meşrutiyet'in ilan edildiğini öğrenen Zonaro, bu haberin şokunu atlatamadan birçok görevli ve memurun yerinden olduğu, saray görevlilerinin ve bakanların kaçtığı, kaçamayanların da hapse ya da sürgüne gönderildiği haberleriyle tedirgin olmuş, hatta kendi durumu için de bir miktar endişelenmişti. O günlere dair anılarında, *"Saygın hekimler, yabancı hocalar, mimarlar kapı dışarı! Ya ben? Hiç! Padişah Hazretleri için de, Meşrutiyet için de gözden çıkarılabilir bir konu değildim ve yerimi korudum. Bununla beraber, şaşkın şaşkın bakıyorum ve içeriden kimin benim yerimi alabileceğini inceliyorum"* ifadeleriyle endişelerini ve şaşkınlığını dile getirmekteydi.

Bunu izleyen günlerde, II. Meşrutiyet'in yarattığı özgürlük ortamında Sultan II. Abdülhamid'in resimlerinin satıldığını gören Zonaro bu resimleri hiç beğenmemiş ve Padişah'ın ressamı olarak kendini kötü hissetmişti. Bunun üzerine Padişah'a bir mektup yazarak bir portresini yapmak için izin istedi. Sanatçının isteğini kabul eden Sultan II. Abdülhamid kendisine iki kez poz verdi. Üçüncü kez poz verdiğinde ise yaşanan politik olaylardan ve ülkenin durumundan dolayı gergin olan Padişah, kaşları çatık ve çok kaygılı bir halde sadece birkaç dakika durabilmişti. Bu şartlar altında portre çalışmasını tamamlayan sanatçının Sultan II. Abdülhamid'in 3 ayrı tablosunu yaptığı bilinmektedir.²⁰

19 Zonaro, a.g.e., s. 276-277.

20 Zonaro, a.g.e., s. 302.

Şehzade Abdülmecid Efendi ve Zonaro

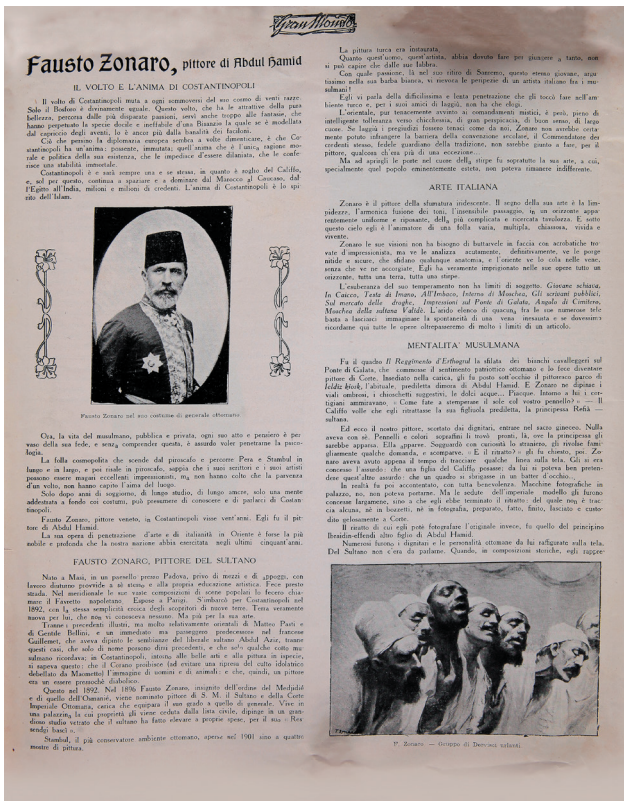
Zonaro özellikle saray ressamı olduktan sonra hanedan üyeleri ile de dostluklar geliştirmişti. Bunlar arasında en kayda değer olanı Sultan II. Abdülhamid'in oğlu Burhaneddin Efendi ve Sultan Abdülaziz'in oğlu Abdülmecid Efendi ile kurduğu dostluklardı. Abdülmecid Efendi'nin "ressam şehzade" olarak anılacak kadar iyi resim yapması, sanata ve sanatçıya değer vermesi ve üstlendiği sanat koruyuculuğu rolünün yanı sıra iyi bir entelektüel olarak döneminin sanat, edebiyat, kültür ve siyaset çevreleri ile ilişkide bulunmasının da bu dostlukta önemli payı vardı. Zonaro, Abdülmecid Efendi ile olan yakın dostluğunun başlangıcını ve şahsına ne kadar değer verdiğini anılarında kendi cümleleri ile şu şekilde anlatmıştı:

*"Beşiktaş'ta oturmaya başladığımdan beri Sultan Aziz'in oğlu Şehzade Abdülmecid Efendi bana candan ilgi gösteriyor ve başkâtibini mahsus selamlarla, her vesilede bana gönderiyordu. Ben de eserlerimin ithaflı fotoğraflarını ya da sanatımdan söz eden bir iki dergiyi kendilerine göndererek karşılık veriyordum. Şehzade Hazretleri bana bir-iki armağan da göndermişti ki, bunlar arasında iki tablosunun fotoğrafını hatırlıyorum. Resim yapıyordu ve belki de bu sebeple bana büyük saygısı ve sevgisi vardı."*²¹

Zonaro'nun hatıralarında sözünü ettiği eserlerin fotoğrafları ile bazı dergi ve kitapçıkları Abdülmecid Efendi Kütüphanesi koleksiyonu içerisinde bulmamız, Abdülmecid Efendi'nin sanatçıya verdiği değer ve önemin bir ifadesidir. (Resim 8) Aynı şekilde Zonaro da Abdülmecid Efendi'den saygı ve sevgi ile bahsetmekte, kendisini "sanat aşkı ile dolu, nazik bir insan" olarak nitelendirmekteydi. Sanatçı hatıralarında Abdülmecid Efendi ve içinde bulunduğu siyasi süreçle ilgili olarak şu ifadelerle yer vermişti:

"Kendisi Osmanlı şehzadelerinin en değerlilerinden, en zekilerinden biri olduğundan tehlikeli sayılıyor, bu sebeple etrafı sürekli korumalar ve casuslarla doluyor, yapmayı arzuladığı çok şey engelleniyordu. Şehzade Hazretleri beni görmeyi çok istemekle beraber, beni sevdiği için başıma bir şeylerin gelmesinden korkuyor, yanıma gelmeye cesaret edemiyordu;

21 Zonaro, a.g.e., s. 297.

çünkü jurnalciler hemen Padişah Hazretlerine haber uçuruyorlardı. Yani görüşmeden, birbirimize uzaktan muhabbet besliyorduk.”²²

Meşrutiyet'in ilanına kadar herkesin hareketlerine dikkat ettiği ve jurnalcilerden çekinerek yaşadığı dönem, Meşrutiyet'in ilanından sonra tam tersine dönmüştü. Zonaro o günleri ve Abdülmecid Efendi'nin kendisini ziyaretini de anılarında anlatmıştı:

“Meşrutiyet’le bütün yurttaşlar tam olarak hürriyeti tattılar, böylelikle kendisini rahatsız eden jurnalcilerden kurtularak dilediği gibi davranmakta serbest olduğunu hisseden Şehzade Abdülmecid Efendi de özel kâtibiyile ertesi gün beni görmeye gelebileceğini iletti. Nitekim o gün saat ikide, Şehzade Hazretlerinin arabası evimin önünde durdu. Yanında iki kâtibi vardı. Yavaşça arabadan indi ve hemen içeri girdi. İki yanda iki kanat oluşturur gibi duran kâtipleri, o içeri girince kapıyı kapattılar. Kendisini karşıladım. Beni görünce başındaki fesi çıkardı; bu hareketi hem bir sanat mabedinde öyle olmak istediğini hem de sanatçıya saygısını gösteriyordu. Kendisine aynı karşılığı verdiğimde de beni kucakladı ve fesini yine başına yerleştirerek hızla merdivenleri çıktı...”

Ziyareti iki saat sürdü; her şeyle ilgilendi, her şeyi inceledi, araştırdı. İki tablomu seçti: Hayal Kuran Genç Kız ve Orman Çiçeği. Şiirsel ve halis Doğulu tarzda yapılmış bu iki tablom, bugün Boğaz'ın Asya Yakası'nda, Çamlıca sirtlarında, dünyanın en güzel köşkünde bulunuyor.²³ (Resim 9)

O günlerde Hürriyet adlı alegorik bir tablounun çizimleri üzerinde çalışıyordum ve kendilerine, tuvale yeni aktardığım fikirlerimi gösteriyordum. Şehzade Hazretlerine, ‘İşte bugünlerde yapacağım resim, Hürriyet!’ diyordum. Şehzade Hazretleri konudan ve özellikle eskizlerin birinden çok etkilendi.

Tepeden ışık alan atölyemi görünce de şaşırıldı kaldı. Ertesi gün ölçülerini almak üzere mimarını gönderdi. Kendileri de Ortaköy'deki konaklarının bir odasına ışığın yukardan girmesini istiyordu. Kahve, sigara ikram ettim. Misafir defterine imzasını attı.

8 1922 tarihli Gran Mondo isimli dergide Giovanni Dolci tarafından kaleme alınan bu makale, Fausto Zonaro ve eserlerini tanıtılmaktadır. Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Env. No. K 217(18)- 2.

22 Zonaro, a.g.e., s. 297-298.

23 Sanatçı burada, Abdülmecid Efendi'nin yaz aylarını geçirdiği Bağlarbaşı'ndaki köşkten söz etmektedir. Köşk, günümüzde Yapı Kredi Bankası tarafından kullanılmaktadır.

9 Abdülmecid Efendi tarafından 21 Ocak 1909'da Zonaro'dan satın alınan *Hayal (Rüya) Gören Kız* isimli tablo. Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi, tuval üzerine yağlıboya, 109 x 141,5 cm.

Yalnızca çalışmamı görmek için değil, konuya duyduğum ilgi dolayısıyla da bulunmak istediğimi söyleyerek Hürriyet tablosuna başladığımda haber vermeme rica edip izin istedi.”²⁴

Abdülmecid Efendi'nin Zonaro'dan satın aldığı tablolara ödediği ücret ve satıldığı tarih Elisa Zonaro'nun tuttuğu hesap defterine tek tek not edilmişti. Bu deftere göre Abdülmecid Efendi, Zonaro'dan bir-iki kere resim dersi olarak ücretini ödemişti. Şehzade, 1908'de ziyaretine gittiği Zonaro'nun ziyaretçi defterini de “Üstün sanatçı Fausto Zonaro'ya en büyük hayranlığım ile...” diye yazarak imzalamıştı.

24 Zonaro, a.g.e., s. 298.

Zonaro'nun Abdülmecid Efendi'ye İtalya'dan Gönderdiği Kartpostallar

Abdülmecid Efendi ile Zonaro'nun dostluğunun en önemli kanıtlarından biri de bugün Dolmabahçe Sarayı Halife Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'nde bulunan kartpostallardır. Sanatçının en sıkıntılı günlerinde Roma ve Milano'dan Abdülmecid Efendi'ye gönderdiği kartpostalların, oradaki müze, resim galerileri ve kiliselerdeki dünyaca ünlü sanatçıların eserlerine ait olduğu görülmektedir. Bu kartpostalların seçiminde Abdülmecid Efendi'nin resim sanatına olan ilgisi ve kendisinin de iyi bir ressam olmasının çok büyük bir rolü vardı. Ancak kartpostalların İtalya müzelerinde sergilenen örnekleri içermesi de kayda değer bir konudur. Zira Abdülmecid Efendi,

Zonaro'nun atölyesini ziyaret ettiği zaman kendisine, babası Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati sırasında, yani çok küçük yaşta Paris müzelerini gezdiğini, sonra da fazla bir şey görmediğini anlatmıştı. Zonaro anılarında yer alan, "Zavallı şehzade bana, büyük sanat hamisi babası Abdülaziz'le Paris'te müzeleri gezdiği çocukluk günlerini anlatıyordu; ancak o sırada küçük olduğunu, sonra da fazla bir şey görmediğini söylüyordu"²⁵ sözleriyle bu konunun kendisini ne kadar etkilediğini belirtmişti.²⁶

Zonaro 27, 28, 29 ve 30 Eylül 1909'da, Roma'da gezdiği Vatikan Sarayı ve kiliseler ile Modern Sanatlar Galerisi'nden, Michelangelo, Rafael, Scipione Vannutelli gibi dünyaca ünlü ressam ve heykeltıraşların *Kıyamet Günü*, *Musa*, *Atina Mektebi* ve *Giulietta'nın Cenaze Töreni* gibi yine dünyaca ünlü eserlerini gösteren kartpostalları seçmiş ve Abdülmecid Efendi'ye göndermiştir. 11 Ekim 1909'da Milano'dan gönderdiği kartpostal ise yine dünyaca ünlü sanatçı Leonardo da Vinci'nin *Son Akşam Yemeği* adlı eserine aittir. Hepsinin ön veya arka yüzü Fausto Zonaro tarafından imzalanmış olan kartpostallarda, yer ve tarih de belirtilmektedir. Kartpostallar incelendiğinde, tümünde İtalyan postasına ait 5 centesimi'lik pulların yer aldığı, gönderildiği yer olan Roma ile Milano postane damgalarını ve varış yeri olan Galata Postanesi damgasını taşıdıkları görülmektedir. Roma'dan gönderilen kartlardan bazıları "Fototipia dello Stab. Alterocca- Terni" isimli yayınevini numaralı serilerindedir. Virgilio Alterocca (1853-1910) tarafından Terni'de, 1897 yılında kurulan matbaada pek çok kartpostal basıldığı bilinmektedir. Kartpostal tarihi açısından oldukça önemli bir isim olan Virgilio Alterocca, kartpostalın babası olarak anılmaktadır. Zonaro'nun 11 Ekim 1909'da, Milano'dan gönderdiği kartpostal ise Milano'da yerleşik C. Casiroli Yayınevi'nin numaralı serilerindedir. (Resim 10-11-12-13-14)

25 Burada bir yanlışlık vardır. Zira Sultan Abdülaziz'in 1867 yılında gerçekleştirdiği Avrupa seyahati sırasında Abdülmecid Efendi henüz doğmamıştır. Bu seyahate katılan, Sultan Abdülaziz'in büyük oğlu Yusuf İzzeddin Efendi'dir. Sanatçının, Yusuf İzzeddin Efendi ile Abdülmecid Efendi'yi karıştırmış olduğu düşünülmektedir.

26 Zonaro, a.g.e., s. 298.

ROMA - Palazzo Vaticano - Cappella Sistina
Il Giudizio Universale
(Affresco di Michelangelo Buonarroti)

10 Fausto Zonaro tarafından Abdülmecid Efendi'ye gönderilen 30.09.1909 tarihli bu kartpostalda, Vatikan Sarayı-Sistina Şapeli'nde yer alan Michelangelo'nun *Kıyamet Günü* (Son Yargı) isimli freski görülmektedir. Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Kartpostal Koleksiyonu.

ROMA - Galleria Nazionale d'Arte Moderna - I Funerali di Giulietta. (Scipione Vannutelli)

11 Modern Sanatlar Müzesi'nde bulunan *Juillet'in Cenaze Merasimi* isimli tablonun görüldüğü bu kartpostal, 29.09.1909 tarihinde Roma'dan gönderilmiştir. Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Kartpostal Koleksiyonu.

Sanatçının eylül ayında Romadan gönderdiği kartpostallarda Abdülmecid Efendi'nin Bağlarbaşı'ndaki yazlık köşkünün adresi, ekim ayında Milano'dan gönderdiği kartpostalda ise Ortaköy'deki Feriye Sarayı'nın adresi bulunmaktadır. Buradan da anlaşıldığı üzere, Abdülmecid Efendi ekim ayından itibaren yazlık olarak kullandığı Bağlarbaşı Köşkü'nden kışlık mekânı Feriye Sarayı'na taşınmaktaydı.

Aslında Zonaro, Roma ve Milano'da bulunduğu 1909'un Eylül ve Ekim aylarında oldukça sıkıntılı günler yaşamaktaydı. 13 Nisan 1909 sabahı, tarihte "31 Mart Vakası" olarak bilinen hadise gerçekleşmiş, 27 Nisan 1909'da Sultan II. Abdülhamid tahttan indirilmiş, yönetimi Jön Türkler ele geçirmişti. Yeni kurulan düzen içerisinde kendine yer olmadığını anlayan Zonaro, o günlere dair hislerini şu şekilde dile getirmekteydi:

"Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle benim dayanağım da çökmüştü. Aylar geçiyor ve aylığım gelmiyordu. Bununla beraber, İttihat ve Terakki'nin eserlerime kayıtsız kalamayacağını ve sanat çalışmalarımın bu çevreden uygun bir kuruma

bağlanacağını bekleyen bir tutum içindeydim. Ümitlenmem de şundandı: Bir gün aziz dostum Enver Bey'e (Enver Paşa) biraz kaygıyla, durumumun belirsizliğinden söz ederek, 'Olayların bu karışıklığında, yeniliklerin hummalı şekilde bu birbirini takibinde, eski rejime dair ne varsa ortadan kaldırılışında, bana nasıl bir kader biçildiğini düşünmekte-siniz?' dediğimde, kendileri bana, 'Türkiye'nin, özellikle Genç Türkiye'nin, sosyal kalkınma programını eksiksiz yürütmek için sizin gibi değerli insanlara son derece ihtiyacı var!' demişti.²⁷

Bu konuşmadan kısa bir süre sonra Enver Bey'in Berlin'e askerî ataşe olarak gönderildiği haberini alan Zonaro ümidini Silah Müzesi'nin oluşumu aşamasında birlikte çalıştığı Hareket Ordusu Kumandanı Mahmud Şevket Paşa'ya bağlamıştı.²⁸ Fakat Mahmud Şevket Paşa'nın "Sevgili Sinyor Zonaro, Türkiye'nin size çok büyük manevi borcu var; gökyüzümüzün güzelliklerini; hayatımızın,

12 F. Zonaro'nun imzasını taşıyan ve 28.09.1909'da Roma'dan gönderilen bu kartpostalda Raffaello'nun Atina Okulu isimli freski görülmektedir. Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Kartpostal Koleksiyonu.

27 Zonaro, a.g.e., s. 324.

28 Sanatçı, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Enver Paşa ve Mahmud Şevket Paşa'nın portrelerini yapmıştır.

13 Milano'dan 11 Ekim 1909'da gönderilen ve Leonardo da Vinci'nin *Son Akşam Yemeği* freskini gösteren bu kartpostal, Abdülmecid Efendi'nin Ortaköy'deki adresine (Feriye Sarayı) postalanmıştır. Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Kartpostal Koleksiyonu.

geleneklerimizin, inançlarımızın şairini; tarihimizin şereflerini dünyaya tanıtan sizsiniz, saygı ve minnet beklemek hakkınızdır. Fakat ben askerim ve görevimin hassasiyeti başka işlerle uğraşmamı engelliyor. Sizin için bir şey yapamayışına yürekten üzülüyorum. Nazırlar, istedikleri biçimde yapıyor ya da bozuyorlar. Şimdilik olaylar yatışana dek sabırlı olmak gerekiyor. Sonra her şey düzeldi” sözleri üzerine ümidini iyice kaybetmeye başlamıştı.²⁹

Abdülhamid'in ressamı için üzüntülü günler başlamıştı. “Sanatının koruyucusu” olarak nitelendirdiği Sultan II. Abdülhamid sürgündeydi. Onun yerine tahta Sultan V. Mehmed (Sultan Reşad) geçmişti. Zonaro son bir ümitle *Fatih'in İstanbul'u Fethi* adlı tablosuna gösterişli bir çerçeve yaptırarak yeni padişaha sunmaya karar verdi. Yeni padişahın da kendisini saray ressamı yapma olasılığını düşünerek tabloyu saraya götürdü. Kendisine tablo karşılığında sadece çerçevesine yapılan harcamayı karşılayacak kadar bir meblağ ödenince

29 Zonaro, a.g.e., s. 325.

"Bu para, yapılan masrafın ve çerçevenin karşılığıdır, tablonun değil." cevabını verdi.

Tahttan indirildikten sonra Sultan II. Abdülhamid'in bütün menkul ve gayrimenkullerine el konulmuş ve hepsi Maliye Nezaret'i'ne devredilmişti. Padişah'ın mülkiyetinde olan Zonaro'nun evi için de Abdülhamid'in tahttan indirilişinden sonraki 6 aylık dönemin kira bedeli talep edilmişti. Zonaro bu duruma karşı çıkmaya çalışmış ancak itirazları netice vermeyince Türkiye'den ayrılmaya karar vermişti. İttihat ve Terakki Komitesi'ne bu durumu bildirmiş, yola çıkma hazırlıkları tamamlanincaya kadar evde kira ödemededen oturmasına izin verilmiş, ancak kendisine tazminat ödenmesi ve Sultan V. Mehmed'e sunduğu *Fatih'in İstanbul'u Fethi* adlı tablosunun geri verilmesi taleplerine bir cevap verilmemişti.³⁰

Artık gitme hazırlıklarına başlayan Zonaro gazetelere ilanlar vererek tablolarını satışa çıkardığını duyurdu. Hatta bazı tabloları, değerinin altında fiyatlara satıldı. İtalya'ya götüreceği tablolarını ise ayırıp ambalajlamaya başlamıştı. Zonaro hummalı bir şekilde eşyalarını toplamaya çalışırken, onun ülkeden ayrılacağını duyan II. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Burhaneddin Efendi atölyesine gelerek en güzel eserlerinden 10 adedini satın aldı. Burhaneddin Efendi'ye karşı sevgi ve sempati besleyen sanatçı bu durumdan memnuniyetini şu şekilde dile getirmişti:

"İki sandık eksik olur diye düşündüm ve kabul ettim. Kabul ettim, çünkü kendisine sevgim vardı. Onu Cuma selamlıklarında hep görürdüm. Tuğamiral rütbesi ve parlak nişanlarıyla hep oradaydı. Yabancı temsilciler arasında gözleri beni arardı: Selam verir ve bir daha yukarı bakmazdı. Babası geçerken arabayı izler, arkasından kendisi de namaz kılmak için camiye girerdi. Son derecede sıcakkanlı, solgun yüzlü bu gencin böyle çok ince tavırları ve çok yüksek bir sanat duygusu vardı. En çok da müzik ve resme ilgi duyuyor görünüyordu. Eserlerimi ona bıraktığım için rahatım."³¹

14 Michelangelo'nun *Musa'nın Hükmü* isimli heykelinin yer aldığı bu kartpostalın ön yüzünde Fausto Zonaro'nun imzası görülmektedir. Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Kartpostal Koleksiyonu.

30 Zonaro, a.g.e., s. 326-327.

31 Zonaro, a.g.e., s. 328.

Sonraki günlerde İtalya'ya dönüş için resmî işlemlerle uğraşan Zonaro, bir an önce sonuca varma, Roma'ya yerleşerek kendisi ve ailesi için hayatını garantiye alacak birtakım destekler bulma telaşıyla, elinde bir yığın evrakla Roma yolunu tutmuştu.³² İstanbul'daki İtalya Büyükelçiliği ile de bazı hakları konusunda sıkıntılar yaşamakta olan Zonaro sanatla ilgili bir okulda öğretmenlik yapabilmek için başvurularında bulundu. İşte tam bu günlerde, kendisi ve ailesinin geleceği ile ilgili endişelere kapıldığı, aynı zamanda 20 yıldır yaşadığı ve icra ettiği sanatıyla ünlendiği bu şehirden, sevgili İstanbul'undan ayrılmaya hazırlandığı bu günlerde, dostu Abdülmecid Efendi'yi de unutmamış; önce Roma'dan, sonra da Milano'dan kartpostallar atmıştı. Roma'dan gönderdiği kartpostallar 27, 28, 29 ve 30 Eylül 1909 tarihlerine aittir. 11 Ekim 1909 tarihinde ise Milano'dan bir kartpostal gönderen Zonaro, belli ki Roma'daki işlerini bitirince Milano'ya geçmiştir. Burada da kısa bir süre kaldıktan sonra İstanbul'a döndüğünü, 27 Ekim 1909 tarihli *Stamboul* gazetesi şu şekilde duyurmaktadır:

*“Roma'ya bir yolculuk yapan Mösyö Fausto Zonaro, dün İstanbul'a döndü. Şehirden ayrılmaya hazırlandığını sanıyoruz. Onun burayı terk edecek olması yüreğimizi burkuyor. Çünkü o Doğu'da yirmi yıl sanatın onuru için çalıştı. Gitmesiyle bu ateş sönecektir.”*³³

Zonaro'nun İstanbul'dan ayrılışı ile ilgili olarak yerli ve yabancı basında birçok yazı yazılmış; sanatla siyasetin birbirine karıştırılmaması gerektiğinin, Zonaro gibi bir ressamın Türkiye'nin doğru bir biçimde tanınmasına büyük katkı sağladığının ve o yüzden İstanbul'da sanat hayatına devam etmesi gerektiğinin altı çizilmişti. Bunların arasında İngiliz gazetesi *The Levant Herald*, Alman gazetesi *Osmanischer, Stamboul, Yeni Gazete* ve Jön Türklerin yayın organı olan *Terakki-Selanik* vardı. Abdülhamid'in ressamı olduğu için istenmeyen Zonaro ile ilgili övgü dolu yazıların bir Jön Türk gazetesi olan *Terakki-Selanik*'te, Milis İhsan isimli bir Jön Türk tarafından kaleme alınması ilginçtir.

32 Zonaro, a.g.e., s. 329.

33 Zonaro, a.g.e., s. 330.

Milis İhsan, 3 Şubat 1909 tarihli yazısında Zonaro'nun gidişinden duyduğu üzüntüyü şu sözlerle dile getirmekteydi:

*“Fausto Zonaro, galerisini satmakta kararlı. İstanbul'u, herkesi misafirperverce karşılayan bu şehri, henüz çok gençken Doğu'nun o büyük güneşi altına şövalesini koyduğunda kendisini kabul eden bu şehri terk edecek. Türkiye sadece burada değil, yurt dışında da kendisini fırçasıyla yüceltmış, sevmiş olan kişiyi burada tutmak için bir şey yapmadı. Evet, söylemeye lüzum var mı? Ressam yarın, yüreği kanayarak, içi sızlayarak buradan gidecek... O gidince hepimiz pişmanlık duyacağız... Biraz düşünün! Sanatçının acılarımızla üzümlere, gözyaşlarımızla ağlayarak, hayatımıza katıldığı on beş yıllık çalışmayı, on beş yıllık yorgunluğu, araştırmayı, emeği! Bütün bu zaman boyunca, insanlarımızın hislerini inceleyerek, halkımızın ruh derinliklerini okuyarak, ülküsünden sapmadı. Gözlerinin gördüğü her şeyi tuvale aktardı. Eserleri ülkemize layık eserlerdir. O, ressam olmasına ressamdı, fakat her şeyden önce ülkemizin hayranıydı. Üretken beyninin bütün tohumlarını, gözlem yeteneğinin, insan ve sanatçı yeteneğinin, çalışmalarının bütün meyvelerini getirmek üzere buraya geldi.”*³⁴

Ayrılığın acısı Zonaro'nun da yüreğine çökmüştü. 19 Mart 1910 günü, hamallar eşyalarını taşıırken kendisi de onlara eşlik etti. O sırada caddede bulunan bütün esnaf dükkânlarının kapısının önüne çıkarak el salladılar. Yol boyunca evlerin pencerelelerinden *“Yolunuz açık olsun, Zonaro Efendi! Allah'a emanet olun! Elveda! Yolunuz aydınlık olsun!”* sesleri işitiliyordu. Bu manzara karşısında duygulanan Zonaro da elini fesine götürerek selamlıyor, teşekkür ediyordu. 20 Mart 1910'da evinden ayrılarak trene binişini ve dostlarla vedalaşmasını Zonaro kendi ifadesiyle şu şekilde anlatmaktaydı:

“Yıllardır tanıdığım Türk dostlarım, kendilerine yardımda bulduklarım, erkek ve hanım öğrencilerim, eski tanışlar, sanat hayatımın gelişmesini görmüş bütün o aziz insanlar, öğleden sonra oraya geldiler. Hepsi de veda etmek için oradaydı; suskun ve üzgün bakıyorlardı, kimse tek söz söylemeye cesaret edemiyordu.

34 Zonaro, a.g.e., s. 341-342.

L'œuvre que Gérôme a consacrée au Caire, Ziem à Venise, Dinot à l'Algérie, Zonaro l'a accomplie pour Stambul. Et cette œuvre est un merveilleux poème de lumière où chaque tableau chante sa strophe de soleil en des rimes de couleurs et de rayons fulgurants d'éclats imprévus.

Nul mieux que Zonaro n'a su ravir au ciel de Stambul le secret de ses feux : papillotage d'or, jeu des radiations, rutilance des flammes, ruissellement des flots lumineux ; il possède, on croirait, la « couleur du soleil », cette couleur qu'un pacha demandait, naïvement, un jour, à voir sur sa palette.....

Ses toiles ne donnent pas le change. Turques par le fond et turques par la forme, elles sont bien l'œuvre d'un artiste qui, pendant quinze ans, a mis ses dons et son savoir, son cœur et son cerveau, sa brosse et ses couleurs au service de visions d'Art coïncées devant cette Nature, inépuisablement prodigue des trésors d'une palette immense, éclatante et sans cesse renouvelée.

A. THALASSO

(extrait du *Figaro Illustré* - Février 1907).

A San Remo, in una chiara luminosa sala a terreno dell'aristocratico Casino Municipale, ordinata in bella e succinta mostra, ho rivisto l'interessantissima opera pittorica di Fausto Zonaro. E constatato subito, a rilevarne il valore e la potenza cromatica : entrando nella piccola esposizione con gli occhi ancor deliziati e rapiti nell'incanto della Costa Azzurra, pieni del fascino di quel meraviglioso paesaggio di sogno, la gloria cromatica delle tele di Fausto Zonaro non impallidì nel confronto col fulgido quadro della natura ch'io recava ancofra sulla retina, vibrante e fastoso nel commovimento di una impressione profonda.

E la gioia della contemplazione davanti a quel pittorico sorriso rutilante di sole orientale, di azzurri vellutati, di albe rosee, di crepuscoli sanguigni, di armonie dorate, si rinnovò alta e gagliarda benché soltanto un anno prima, io avessi già ammirato la stessa mostra, gli stessi dipinti, nel ridotto del teatro Nazionale di Roma.

GUIDO MARANGONI
Deputato al Parlamento.

(Estratto dalla *Cultura Moderna* - Giugno 1912).

L'Orient

La Côte d'Azur

PAR LE

Prof. Comm. FAUSTO ZONARO

Peintre de l'ex-Sultan Abdul Ahmid

SINE
LABORE
NIHIL.

EXPOSITION ZONARO

10, Via Dante Alighieri, 10
(Quartier Baragallo)

SAN REMO

Huit minutes à pied de l'arrêt du tramway de la place Colombo

Ouverte tous les jours de 9 heures à 18 heures

ENTRÉE LIBRE

-RIP. INGEGNERA COZZI & GIARDINO - S. REMO

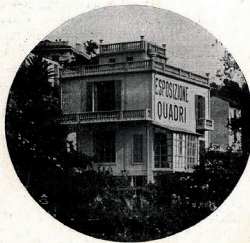
Exposition permanente de tableaux

Grandes toiles de sujets orientaux

Etudes et impressions de Constantinople

PORTRAITS A L'HUILE AU PASTEL
AU BLANC ET NOIR

Paysages et Marines à l'huile à la détrempe à l'aquarelle de la Côte d'Azur

L'ORIENT

Constantinople
Stambul
La Corne d'Or
Le Bosphore
Scutari

LA COTE D'AZUR

San Remo
Menton
Monte-Carlo
Nice
Cannes

LEÇONS PARTICULIÈRES

Cours de leçons à l'atelier et d'après nature

Vue splendide de la verandah et des fenêtres de l'atelier.

Grandes Terrasses et Jardin pour l'étude du paysage d'après nature.

Laboratoire photographique et leçons de Photographie.

15 Fausto Zonaro'nun İstanbul'dan ayrıldıktan sonra yerleştiği San Remo'da açtığı sergi ve atölyenin broşürü. Millî Saraylar Fotoğraf Arşivi.

Saat dörtte, bütün arabalar İstanbul'a doğru yola koyuldu. Pek çok vefalı dost istasyona dek arabamı izledi. Orada da başka öğrencilerim, başka dostlarım ve öbür devlet görevlileri, hanedandan şehzadeler ya da temsilcileri beni bekliyordu. Bizi çiçek ve tatlılara boğdular. Eşim ve çocuklarımı bir kompartımına yerleştirdim. Tren düdüğünü çaldı; binmem gerekiyordu. Uzanan yüzlerce eli sıktım. Candan öğrencim Rıfat Bey³⁵ ceketime sarılmış, yüksek sesle hıçkırarak bana 'Gitmeyiniz!.. Gitmeyiniz!..' diyordu. Görevli son kez bizim kompartımın kapısını kapattı, tren kalktı. Bir kez daha sesler yankılandı, binlerce el sallandı ve tren beni oradan uzaklaştırırken yavaş yavaş küçülen ve sonra gözden kaybolan bu sevgili dostlardan gözümü ayırmadan, pencerede öylece kaldım.³⁶

Abdülhamid'in ressamı Zonaro için, 1891 yılının sonbaharında geldiği ve gördüğü büyüleyici manzara ile kendinden geçtiği bu şehirden ayrılık vakti gelmişti. (Resim 15) Bu şehri ve insanını, doğasını, mimarisini, gelenek ve göreneklerini tuvaline aktarmış; sanatının ustalığıyla padişahın ressamı olmayı başarmıştı. Ömrünün belki de en güzel günlerini bu şehirde yaşamış, burada evlenmiş, burada çocukları olmuş; burada dostluklar, arkadaşlıklar kurmuştu. Türk tarihinin dönüm noktaları sayılabilecek önemli olaylara bizzat içinde yaşayarak tanıklık etmişti. Tamamen politik sebeplerden ötürü ayrılmak zorunda kaldığı bu şehirde birçok anısını ve eserlerini bırakıyordu. Bir sonbahar günü geldiği bu güzel şehirden, bu defa doğanın yeniden canlanmaya başladığı bir ilkbahar gününde ayrılan Zonaro, ardında bıraktığı kıymetli tablolarla bir sanatçı olarak, Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'nde bulunan kartpostallarıyla da iyi bir dost olarak hatırlanmaya devam edecektir.

Kaynakça

- Arseven, Celal Esad, *Sanat ve Siyaset Hatıralarım*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.
- Çötelöğlü, Aysel, *İstanbul'un 100 Ressamı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2009.
- Doğumunun 150. Yılında Osmanlı Saray Ressamı Fausto Zonaro, TBMM Milli Saraylar / Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.
- Hanedandan Bir Ressam Abdülmecid Efendi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.
- Kaya, Gülsen Sevinç, *Milli Saraylar Tablo Koleksiyonu*, TBMM Milli Saraylar Yayınları, İstanbul 2010.
- Öndeş, Osman - Erol Makzume, *Osmanlı Saray Ressamı Fausto Zonaro*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.
- Pera Ressamları - Pera Sergileri: 1845-1916, İstanbul Fransız Kültür Merkezi, İstanbul 2010.
- Thalasso, Adolphe, *Osmanlı Sanatı: Türkiye'nin Ressamları*, haz. Ömer Faruk Şerifoğlu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2008.
- Thalasso, Adolphe - Fausto Zonaro, *Dersaadet: Saadet Kapısı İstanbul*, haz. Ömer Faruk Şerifoğlu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2009.
- Zaman Tünelinde Beyoğlu Kent Müzesine Doğru: 6. Daire-i Belediye'den Beyoğlu Belediyesi'ne 155 Yıl, Beyoğlu Belediyesi, İstanbul 2012.
- Zonaro, Fausto, *Abdülhamid'in Hükümdarlığında Yirmi Yıl: Fausto Zonaro'nun Hatıraları ve Eserleri*, haz. Cesare Mario Trevisone, çev. Turan Alptekin - Lotte Romano, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

35 Zonaro'nun burada Rıfat Bey olarak bahsettiği kişinin, Resam Ahmed Rıfat (1874-?) olduğu düşünülmektedir. Fausto Zonaro'nun öğrencisi olan Ahmed Rıfat, İkinci İstanbul Salonu'na katılmıştır. Sanatçının Milli Saraylar Tablo Koleksiyonu'nda iki manzarası bulunmaktadır. Koleksiyonda ayrıca kendisine atfedilen *Etüd* adlı üç eser yer almaktadır.

36 Zonaro, a.g.e., s. 352-353.